

(Forrás: Magyar Statisztikai Szemle, 1938. 11-12. szám, 1010/a old.)

Dupka György

Kárpátaljai magyar vértanúság 1944–1945-ben, különös tekintettel a Gulágra

(A 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa határozatainak végrehajtása
az NKVD-jelentések tükrében, 1944–1946.)

Az eltelt húsz év alatt sikerült elegendő levéltári anyagot összegyűjteni, részben nyilvánosságra hozni ahhoz, hogy a kárpátaljai polgári lakossággal szemben 1944 őszén és 1945 elején a szovjet katonai hatóságok által elkövetett törvénytelen ségek tényét meggyőző adatokkal, nevekkel alátámasztva minden részletében fel tudjuk tárni. Ebben az előadásban elsősorban a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa 0036. számú határozatának végrehajtását mutatjuk be az 1944–1945 között keletkezett, az NKVD és más szovjet központi katonai adminisztráció által megfogalmazott jelentések tükrében.¹

1. Rendelet a kollektív büntetés elvének alkalmazásáról

Az eddig felkutatott levéltári anyagok ismerete egyértelművé teszi, hogy a Vörös Hadsereg által elfoglalt Kárpátalja szovjetizálásának, a magyarok és németek elhurcolásának tervezete Joszif V. Sztálin által jóváhagyott moszkvai forgatókönyv szerint az NKVD főrendezésében és a 4. Ukrán Front cselekvő oltalma alatt valósult meg.

Fény derült arra is, kinek milyen szereposztás jutott. A civil kulcsszereplők között találjuk a kárpátaljai illetőségű Ivan Turjanica kommunista vezért, az NKVD ügynökét, akinek azt a feladatot szánta Lavrentyij P. Berija, hogy a Csehszlovákia részeként jegyzett Kárpátalja Szovjetunióhoz való csatolásának célkitűzéseit pártvonalon, bolsevik-statiszták bevonásával vezényelje le abból kiindulva, hogy Edvard Beneš, Csehszlovákia második elnöke (igazoltan az NKVD-ügynöke) Kárpátalját, Sztálinnak ígérte. A beneši ígéret megvalósítása érdekében egy sor politikai színjátékot kellett lebonyolítani.

Ezek a következők voltak: a kárpátaljai kommunista párt kizárólagosan irányító szerepének megszilárdítása, a Kárpátalja elcsatolását elősegítő népbizottságok létrehozása, etnikai tisztogatások, a népbizottságok első kongresszusá-

---

¹ DUPKA György: A mi golgotánk. A kollektív bűnösség elvének alkalmazása a kárpátaljai magyarokkal és németekkel szemben. (A 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa határozatainak végrehajtása az NKVD-jelentések tükrében, 1944–1946. Ungvár–Budapest, 2012. Szolyvai Emlékparkbizottság – Intermix Kiadó.

nak megszervezése, az ún. „Kárpátontúli Ukrajna” kikiáltása, a Kárpátaljai Néptanács megválasztása. Aztán az Ukrajnával történő egyesülés hitelességét igazolni kívánó Manifesztum (Nyilatkozat) elfogadása, aláírási mozgalmak szervezése, a nép és a Szovjetunió „ellenségeivel” való leszámolás, a csehszlovák kormány kárpátaljai megbízotti hivatala tevékenységének akadályozása és kiszorítása a vidékről, a Kárpátalja sorsáról folytatott szovjet–csehszlovák tárgyalások, a szovjetizálás célkitűzéseinek megvalósítása, stb.²

Az „operatív tennivalók” végrehajtásának megkezdése érdekében Ivan Turjanica, a Moszkvához hű kárpátaljai kommunisták vezére az I. Csehszlovák Hadtest politikai tisztjeként és a szovjet titkosszolgálat kiképzett ügynökeként 1944. október 28-án találkozott Ivan J. Petrov hadseregtábornokkal, a 4. Ukrán Front parancsnokával, Nyikita Sz. Hruscsov ukrainai pártvezérrel,³ és Lev Z. Mehlisz vezérezredessel, a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsának tagjával. Az utóbbi két kulcsszerepet játszó személy kíséretében még aznap Munkácsra érkezett, hogy Kárpátalja sorsáról döntsenek.⁴ A pártaktíva itt lezajlott ülésén az elvárásoknak megfelelően különböző határozatokat hoztak, többek között a „hadtápterületnek számító Kárpátalja teljes megtisztítását” indítványozták. Ezt a dokumentumot, amelyben „a kárpátaljai nép bizalmát nem élvező személyek ideiglenes izolálásáról” volt szó,⁵ Ivan Turjanica 1944. november 11-én írta alá. Az általa jegyzett rendelet javaslatai alapján Ny. Fagyevjev vezérőrnagy, a 4. Ukrán Front hátsószakának ellenőrzésével megbízott NKVD-osztagok parancsnoka és Levitin ezredes, a törzsparancsnok helyettese elkészítette a végrehajtási javaslatot, majd annak katonai forgatókönyvét. A továbbiakban Berija és Sztálin tudtával kulcsszerepet játszottak a polgári lakosság internálásának előkészítésében és lebonyolításában. Fagyevjev személyesen terjesztette a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa elé azt a felvetését,⁶ hogy a magyar- és németlakta települések férfilakosságát – mint az ellenség képviselőit – internálni kell, mert megakadályozhatják a szovjet típusú rendszer bevezetését Kárpátalján.⁷

Fagyevjev vezérőrnagy és Levitin ezredes elképzelése az volt, hogy 1944. november 14-étől 17-éig végrehajtják a 15–50 év közötti magyar és német férfiak katonai nyilvántartásba vételét. (Nem tévedés, kezdetben ugyanis az 1927–1929-es születésű, leventekorú fiatalokat is feljegyezték. – D. Gy.) A második hivatalos névjegyzék összeállítását 1944. november 18-ára tervezték, ekkor már a 18–50

2 **Шляхом Жовтня.** Визволення Радянською Армією Закарпатської України і возз'єднання її з Радянською Україною. Збірник документів. Т.6. (VIII. 1944.– I. 1946. pp.) Ужгород, 1965.

3 **Тернистий шлях до України.** Збірник архівних документів і матеріалів „Закарпаття в європейській політиці 1918–1919, 1938–1939, 1944–1946 pp. XX століття.”. Упорядник: Довганич, О. Д. Ужгород, 2007. ВАТ, Видавництво Закарпаття, 413. számú ügyirat, 695-698. old. (A továbbiakban: TSU)

4 TSU, 2007. 364. sz. iii., 593. 599. old.

5 DUPKA György – KORSZUN, Olekszij: A „malenykij robot” dokumentumokban. Ungvár–Budapest, 1997. Intermix Kiadó, 11. old.

6 **Карпатська Україна:** Документи і матеріали, том I. Упорядкування: Довганич, О. Д., Корсун, О. М. Ужгород, ВАТ, Видавництво Закарпаття, 2009, 353-355. old. (A továbbiakban: KU)

7 Lásd részletesen, **Закарпатські втікачі в СРСР:** через табори ГУЛАГу і БУЗУЛУК до рідних Карпат. 1939–1949. Архівні документи і матеріали. Ужгород, 2011. Всеукраїнське державне видавництво Карпати.

év közötti volt magyar és német katonák, tisztok, közhivatalnokok, csendőrök, rendőrök és katonaköteles korú férfiak letartóztatásával és katonai őrizet alatt a legközelebbi hadifogoly-gyűjtőhelyre kíséréseivel.

A 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa 1944. november 12-i ülésén hagyta jóvá végrehajtásra a 0036-os számú, szigorúan titkos rendeletét, amelynek aláírója Petrov hadseregtábornok, valamint a front katonai tanácsának tagjai voltak: Mehlisz vezérezredes, Novikov vezérőrnagy és Kariofilli tüzérségi altábornagy. A kilenc pontból álló határozat a legfelső katonai hadvezetés által jóváhagyott „kollektív bűnösség és büntetés elvének” a kárpátaljai alkalmazását írta elő: *„Számítalan településen katonaköteles magyar és német nemzetiségű személyek élnek, akiket csakúgy, mint az ellenség katonáit is, le kell tartóztatni és fogolytáborba küldeni!”*⁸

A rendelet pontosította a végrehajtás időpontjait és a behívandók korhatárát. Ezen kívül felhívta a bevetés katonai vezetőinek a figyelmét, hogy 1944. november 14-étől november 16-ig a városok és nagyobb települések parancsnokai a nemzetiségüktől függetlenül vegyék nyilvántartásba azokat a katonákat és tisztakat is, akik a német és a magyar hadseregben szolgáltak. S ami a legfontosabb, hogy írják össze mindazon 18–50 év közötti német és magyar nemzetiségű hadköteles személyeket (azaz polgári személyeket, akik semmilyen hadseregben nem szolgáltak), akik a „felszabadított Kárpát-Ukrajna” területén élnek, továbbá a volt magyar rendőrség és csendőrség valamennyi tisztviselőjét és alkalmazottját. A katonai parancsnokoknak azt is előírták, hogy a nyilvántartásba vétel során mindenkit tájékoztassanak arról, hogy november 18-án kötelesek másodszor is jelentkezni. Ezt követően az egész keretszámot – köztük a hadköteleseket menetoszlopokban – a hadifoglyok számára létesített gyűjtőlágerekbe kell kísérniük katonai fedezettel.

A határozat külön kitért a magyar csendőrség és rendőrség tagjaira, tisztviselőire és alkalmazottaira, akiket a nyilvántartásba vétel után november 18. és 19-e között kell átadni a *„SZMERS egységeinek és a hadtápterületet fedező határőr alakulatok felderítő szerveinek.”* Itt megjegyzendő, hogy a túlélőktől tudjuk, a rögtönítélő hadbírószág valamennyiüket halálra ítélte és kivégeztette.

A rendelet 4. pontja előírta, hogy a letartóztatottak részére 1944. november 17-ig hadifogoly-átvevőhelyeket kell létrehozni a járási székhely Perecseny nagyközségben és a hajdani magyar koronaváros, Huszt környékén. Az 5. pont felszólította Fagyjev vezérőrnagyot, hogy az általa felügyelt NKVD-csapatok erőteljesebb munkát fejtsenek ki a fentebb felsorolt személyek felkutatása és letartóztatása céljából. A 6. pont felhatalmazta Kacnelson vezérőrnagy hadtápfőnököt, hogy a beavatkozást a térségben irányító katonai kommandánsoknak engedélyezze a front toborzóhelyein lévő (egyébként USA-gyártmányú) Willis típusú gépkocsik használatát. A 7. pont engedélyezte a település-parancsnokok helyőrségeinek felhasználását a letartóztatottak védőkíséretének megerősítésére. A 8. pont utasította a hadtápfőnököt, hogy 1944. november 18-ától szervezzen elegendő számú étkeztető-állomást az Ungvár-Szambor,

---

⁸ KU, 2009: 219. sz. iii., 353-355. old.

valamint a Szolyva–Szambor helységek közötti menetvonalon. A 9. pont újra Fagyjev vezérőrnagyot szólította fel, hogy a rendelet végrehajtására 1944. november 12-én, 15 órára hívja össze értekezletre a katonai parancsnokokat és helyetteseiket.

Ezen a tanácskozáson az előbbi személyekkel Fagyjev ismertette a küszöbön álló bevetés célját és lényegét, valamint a front katonai tanácsának parancsát, amelyet 1944. november 13-án kellett kihirdetni Kárpátalja valamennyi városában és községében. A kiadott (már említett) 0036. számú rendelethez mellékelték a „Városparancsnokság 2. számú parancsát”, szintén 1944. november 13-ai keltezéssel.

A bevetést tehát gyorsan készítették elő. A parancsot magyar nyelvre is lefordították, és az ungvári Miravcsik-féle nyomdában több száz példányban nyomtatták. A falragasz szövege így hangzott:

1. Folyó évi november 14-től három napon belül jelentkezni kötelesek a legközelebbi városparancsnokságon mindazok a katonák és tisztek, akik magyar és német hadsereg kötelékébe tartoztak és a felszabadított Kárpátalja területén maradtak.

Jelentkezni tartoznak a német és magyar nemzetiségű hadköteles egyének is 18 évtől 50 éves korig.

2. Ezen határidőn belül kötelesek ugyancsak jelentkezni mindazok, akik a magyar megszállás alatt Kárpátalján a rendőrség vagy csendőrség szolgálatában álltak.

3. Jelentkezni csak a városparancsnokságon lehet naponként reggel 9-től este 7-ig. A jelentkezés utolsó napja 1944. évi november hó 16-ika.

4. Mindazok, akik a jelentkezésnek nem tesznek eleget, le lesznek tartóztatva és a haditörvényszék elé kerülnek. Városparancsnok.⁹

A „városparancsnokság 2. számú parancsát” november 13-ától, a magyar és németlakta településeken is kifüggesztették. A helyi hatóságok vezetői a városparancsnokokkal közreműködve agyalták ki a „háromnapos munkára”, illetve a hidak és utak javítására mozgósító mesét, amit a kisbírókkal is kidoboltattak. Azzal a kiegészítéssel, hogy az érintettek „három napra elegendő ételmet vigyennek magukkal.”

Ilyen rövid idő – gyakorlatilag egy nap – alatt nehéz volt mindezt megvalósítani. A bevetés tervét valószínűleg már előre pontosan kidolgozták. Később azonban kiderült, hogy már annak a szervezését kapkodás, túlméretezettség, családok jellemezték. Különösen a rossz volt az elhurcoltak élelmezése, amely már az első napokban sok kárpátaljai számára végzetesnek bizonyultak. A „letartóztatandó” személyek túlnyomó többsége – akik már november 16-án benyújtották igazoló okmányaikat – november 18-án csak azért ment el ismét a jelentkezési helyre, hogy visszavegye azokat. Ekkor azonban arra már nem volt lehetőségük, hogy hazamenjenek a személyes csomagjaikért, élelemért, és elbúcsúzzanak hozzátartozóiktól.

⁹ Egyetlen bűnük magyarságuk volt. Emlékkönyv a sztálinizmus kárpátaljai áldozatairól. Dupka György közreadásában. Ungvár–Budapest, 1993. Intermix Kiadó, 8. old.; „Sötét napok jöttek...” Konceptios perek magyar elítéltejei. Dupka György közreadásában, Ungvár–Budapest, 1993, Intermix Kiadó.

Miután ellenőrizték az adataikat, már csak kísérettel vonulhattak ki a körülrzárt udvarra vagy az utcára, tehát lényegében lágerviszonyok közé kényszerültek. Eközben tovább folytatódott a begyűjtöttek megtévesztése, a katonai hatóságok emberei ugyanis azzal hitegették öket, hogy „ideiglenes, háromnapos munkáról” van szó, az élelmezésüket viszont útközben megszervezik. Néhány tekintélyt élvezö magyar mozgalmár, – köztük Uszta Gyula partizánvezér és Illés Béla, a Vörös Hadsereg örnagya – biztatta az embereket.¹⁰ Egyes településeken ünnepléses külsőségek között, dobszóval, söt papok áldásával, hatósági személyek búcsúztatták a „háromnapos munkára” indulókat. Valóban nehezen elképzelhető, hogy az egész csak káprázatos színjáték volt, amely a résztvevök többsége számára a halálba vezetö utat jelentette.

2. A bevetésben közreműködö egységek felkészítése, az internálás végrehajtása

A magyarok és németek begyűjtésére vonatkozó részletes utasításoknak szintén a nyomára bukkantunk.¹¹ Portnyagin örnagy, a 4. Ukrán Fronthoz tartozö NKVD-csapatok egyik osztályának vezetöje 1944. november 15-én, 0047. számmal „szigorúan titkosított” parancsot fogalmazott meg a már említett 0036. számú rendeletet végrehajtö NKVD-alakulatoknak. Ezzel az utasítással indult az NKVD és a SZMERS gyilkos, népiörtö gépezete, amelynek során a lakosság megsűrését, izolálását, a begyűjtést, letartóztatást, internálást és az elhurcolást szigorúan végrehajtották.

A moszkvai Orosz Állami Hadtörténeti Levéltárból nemrég több titkosított, a 0036. számú rendelet megvalósításával kapcsolatos NKVD-jelentés került elő. A műveleti feladatokat személyesen Mehliusz vezérezredes irányította, aki naprakészen kapott beszámoló jelentéseket Fagyjev vezérörnagytól, a végrehajtást összehangoló, a hadtápterületeket fedezö NKVD-csapatok parancsnokától. Több ismertté vált közlésben egy hónap, a november 18. és december 17. közötti időszak eseményeiről és a kialakult helyzetről tájékoztatta felettesét. Részletes számadatokkal igazolta a rendelet szerint ütemezett nyilvántartás eredményét, a célszemélyek letartóztatását, katonai rang és nemzetiség szerinti csoportosítását. Ebben a bevetésben összesen 16 város-, illetve településparancsnokság vett részt: Ungvár, Munkács, Beregszász, Nagybereg, Huszt, Tiszaújlak, Nagyszölös, Bányú, Kövesliget (Drahovo), Perecseny, Poroskó (Poroskovo), Polena (Poljana), Szolyva, Szerednye, Nagyberezna és Kisberezna. A vezérörnagy külön jegyzéket készített az elkülönített szlávokról (ruszin, ukrán, szlovák, cseh), valamint összesített adatokat közölt a letartóztatottakról, akiket fegyveres kísérettel a hadifogoly-átvevöhelyekre irányítottak.

Fagyjev ugyancsak kimutatást szerkesztett azokról a személyekről, akik a kitűzött időpontban (november 18-án) nem jelentek meg a második nyilván-

---

¹⁰ A kevésbé iskolázott Uszta Gyula később a Magyar Néphadsereg altábornagya, a Magyar Honvédelmi Szövetség főtítkára; Illés Béla a magyar kommunista rendszer kiváltságos író személyisége lett

¹¹ TSU, 2007. 250. sz. üi., 433-435. old.

tartásba vételen. Végül beszámolt arról, hány bujkáló személyt sikerült elfogni, és lágerbe kísélni. A jelentésben olvasható táblázatok számadatai megdöbbentő bizonyítékként igazolják, mennyire körültekintően szervezték meg az etnikai tisztogatást a magyar- és németlakta településeken. A további jelentések szintén az NKVD felgyorsuló gyilkos gépezetének a magyarokra és németekre/svábokra mért csapásait szemléltetik.

Az 1944. december 17-én kelt összesítő hadi-jelentés¹² szintén meglepően érdekes tényeket tartalmazott. Az eddig ismertetett dokumentumokhoz képest még teljesebb adatokat közölt a Kárpátalján garázdálkodó NKVD tisztogatási akciójáról. Ezt a jelentést Fagyejev vezérőrnagy és Boszij ezredes, törzsparancsnok küldte Petrov hadseregtábornoknak. A háromoldalas, gépelt okirat iktatószáma: 5032P. Tájékoztatójában Fagyejev vezérőrnagy – többek között – ezt írta: „A front katonai tanácsa 1944. november 13-i 0036. sz. határozatát végrehajtva, a hadtápterületet fedező NKVD-csapatok Kárpát-Ukrajna területén elkülönítették az ellenség ott megtelepedett tisztjeit és sorkatonáit, a német és magyar hadköteles személyeket, a magyar csendőrség csendőreit, a rendőrség tisztviselőit, és hadifogoly-gyűjtőhelyekre irányították őket.”

Kimutatás a hadifogoly-átvevőhelyekre irányítottakról, nemzetiség szerint, 1944. november 18. – december 16.

№	Nemzetiség	Tiszt	Katona	Katona-köteles	Rendőr, csendőr	Összesen
1.	Magyar	132	7 669	7 025	164	14 990
2.	Cseh	3	-	-	-	3
3.	Ruszin	16	-	-	5	21
4.	Szlovák	3	-	-	1	4
5.	Német	-	60	68	1	129
6.	Ukrán	-	-	-	4	4
7.	Román	-	-	-	1	1
Összesen:		154	7 729	7 093	176	15 152

A táblázat azt is jelzi, hogy a cseh, ruszin, szlovák, ukrán és román nemzeti-ségű tiszteket, rendőröket és csendőröket nem mentették fel, hanem mint „bűnös elemeket”, őket is hadifogoly-gyűjtőhelyekre irányították a magyarokkal és németekkel együtt. A „belágerezéstől” csak a szlávajkú, illetve az ortodox és a görög katolikus vallású katonák, katonakötelesek mentesültek. Ők hazamehettek, vagy kérhették felvételüket a Vörös Hadseregbe; és közülük sokan ez utóbbi cselekedték.

¹² TSU, 2007: 311. sz. iii., 520-521. old.

**Összesítő kimutatás a hadifogoly-átvevőhelyekre irányítottokról
1944. november 18. – december 16.**

N _o	Nemzetiség	Tiszt és katona	Katona-köteles	Rendőr, csendőr	Összesen
1.	Magyar és német	14 202	8 564	185	22 951

Ez a hadijelentés azzal zárult, hogy „Kárpát-Ukrajna” (tudni illik Kárpátalja) területén „folyó év [1944.] november 18-tól december 16-ig az NKVD-osztagok összesen 22 951 főt tartóztattak le és irányítottak hadifogoly-gyűjtőhelyekre”. Jelezték azt is, hogy „a hadtápterület megtisztítására indított akció folytatódik”. Ez a perdöntő okirat világít rá arra, hogy a jóhiszemű magyar és német/sváb férfilakosságot az álnok módon kiagyalt, „háromnapos munkára” mozgósító mesével szakították el a családjuktól. Az idézett NKVD-jelentések elhallgatták az útközben elhunytak számát, a túlélőktől azonban tudjuk, hogy a Szolyvára, illetve Szamborba kísért menetszlopokból végkimerüléstől lemaradt, ájultan összeesett foglyokat az őrkíséreték helyszínen kivégezték.

Rajtuk kívül a GUPVI-táborokban több ezren éh- és fagyhalál, járványos betegségek áldozataivá váltak. A létszámhiányt ruszin/ukrán és más nemzetiségűekkel pótolták az útba eső településeken. Gyakran az utcán bámészkodókat is berángattak a sorokba. Ilyen kegyetlen eljárás következtében kerültek a menetszlopokba és gyűjtőtáborokba szlovákok, románok, lengyelek, ruszinok, ukránok, zsidók és más nemzetiségűek, valamint papok és kommunisták. A Szolyvai Emlékpark siratófalan 130 magyarulta település közel 7 ezer áldozatának a neve olvasható. Az elhurcolt közel 40 ezer magyar 30%-a nem tért haza.¹³

Az erőszakos elhurcolás, az embertelen bánásmód is ezek életét oltotta ki. Szintén a túlélők naplójából, visszaemlékezéseiből, lejegyzett emlékfoszlányaiból tudjuk, hogy a deportálás, az internálás szervezőinek és végrehajtóinak a szadizmusa olykor a fasisztákén is túltett.¹⁴

A teljes jelentést elemezve szembetűnik, hogy a fogságba vetett rendőrök és csendőrök (akikről oly nyomatékosan szólt a határozat) száma mindössze 185 fő volt. Lőfegyvert viszont kevesebb, mint száz darabot sikerült a szovjet „tisztogatóknak” elkoboznia. A katonák és tisztek nagy száma viszont külön magyarázatot igényel. A levéltári okmányokból ugyanis kiderült, hogy a letartóztatott személyeknél sok esetben azt az általuk megnevezett katonai rangot vették figyelembe, amelyet korábban a csehszlovák hadseregben kaptak. Ezek a személyek nem bujkáltak, hanem ekkor a családtagjaik körében éltek. S abban bíztak, hogy a katonai szolgálatuknak egyszer s mindenkorra véget ért, ezért jelentkeztek önként.

¹³ Lásd bővebben, DUPKA György: „Hova tűnt a sok virág...” Időutazás az Urálba Magyar és német rabok (1941-1955) nyomában. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2013.

¹⁴ **Élő történelem.** A sztálini haláltáborok túlélőinek vallomásai 1944–1957. Dupka György összeállításában. Intermix Kiadó, 1993.; DUPKA György: A szovjet hatóság megtorló tevékenysége Kárpátalján (1944-1991). Ungvár–Budapest, 2014. Intermix Kiadó.

A német és magyar nemzetiségű hadkötelesek mindegyike kimondottan polgári személy volt, azaz ekkor már semmi közük a hadsereghez, a rendőrséghez és a csendőrséghez. Levéltári iratokból és az akkori események részvevőinek elbeszéléseiből ismert, hogy a későbbiek során azonban rajtuk kívül olyan személyeket is a lágerekbe küldtek, akiket sem a háborús időkben, sem a háborút követő időkben nem lehetett volna bűnvádilag felelősségre vonni, ám a belügyi állambiztonsági szerveknek mégis gyanúsak voltak. Az NKVD szervei ezért gyakran még a táborokban is szigorú megfigyelés alatt tartották őket.

Még inkább megdöbbentő, hogy a „háromnapos munka” hamis ürügyén mennyire magabiztosan és „nyíltan” bonyolították le a tömeges elhurcolásokat. Abban az időben Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának elnöksége a vidék igen fontos politikai eseményére készült, emiatt a kialakult helyzet nem volt közömbös Ivan Turjanica, kárpátaljai pártvezető számára. Az „izolálásra kijelölt tömeg” jelentős része letartóztatásának másnapján, 1944. november 19-én nyílt meg Munkácson, a Kárpátalján akkor tevékenykedő kb. 3 ezer kommunista személy 294 küldöttével a részvételével az első konferencia, ahol mindenekelőtt megalakították a Zakarpatszka-Ukrajnai [ti. Kárpátontúli = Kárpátalja] Kommunista Pártot. Ez megvitatta a szervezet tevékenységének távlati kérdéseit és határozatot fogadott el „Kárpátontúli Ukrajna újraegyesüléséről Szovjet-Ukrajnával”. (Ekkor választották meg a párt első titkárának Ivan Turjanicát.)

Egy héttel később, november 26-án – szintén Munkácson – tartották meg Kárpátontúli Ukrajna népbizottságainak ugyancsak első kongresszusát, amelynek el kellett fogadnia (és természetesen el is fogadta) a Kárpátontúli Ukrajna Szovjet-Ukrajnával való újraegyesüléséről szóló Kiáltványt (Manifesztum). Az iménti letartóztatásokat feltehetően az adott körülmények között szükségesnek tartott, az állambiztonság szavatolását és a közrend fenntartását célzó intézkedési terv részeként hajtották végre.

A magyar lakossághoz való hozzáállással kapcsolatban érdemes felidézni a 4. Ukrán Front politikai csoportfőnöke, Pronyin altábornagy voltaképpen kényszerű beismerését: *„A politikai helyzet ebben az időben (a Kárpátalja Ukrajnával való újraegyesítéséről szóló kiáltvány aláírása után) jelentősen súlyosbodott. A kongresszusig még a magyarok is, ha nem is örömmel, de mindenesetre nem ellenségesen fogadták a Vörös Hadsereg Kárpát-Ukrajnába való bevonulását. Most pedig, miután az állambiztonsági szervek elkülönítettek közel 30 ezer magyar katonaköteles személyt, a magyar lakosság nagyobb része és a magyarbarát ukránok egy része is így vagy úgy elégedetlenségének adott hangot, és negatívan kezdett viszonyulni az oroszokhoz. Ez elsősorban a Kiáltvány elleni agitációban jutott kifejezésre”*.¹⁵ Mint ismeretes, mindez jóval Kárpátaljának, a Szovjetunióba való teljes bekebelezése előtt történt.

15 TSU, 2007. 390. sz. üi., 619-665. old.

3. Konceptiós perek, etnikai alapú asszimilálás, szovjetizálás, internacionalizálás, ateizálás – 1945-1953

A felsorolt „csapások” következtében – az ukrán kutatók is – 150–200 ezer főre becsülik a Kárpátaljáról deportált magyar, német, ukrán/ruszin, a németországi koncentrációs táborokból hazatért zsidó és más nemzetiségű emberek, a szovjet hadifogságba esett katonák számát. Ehhez hozzászámítják a koncepciós perekben elítélteket (köztük 19 római katolikus, 22 református, 129 görög katolikus pap, stb.), továbbá a Kárpátaljáról a Szovjetunióba erőszakosan kitelepített lakosok, valamint az odahurcolt raboskodókat.

A Kárpátalját megszálló szovjet kommunista hatóságok következetesen – szó szerint – „lefejezték” a korábban közszereplést vállalt magyar és ruszinajkú vezető értelmiséget. Több száz főt kivégeztek: közöttük Romzsa Tódor munkácsi görög katolikus püspököt – miután túlélte az NKVD ellene végrehajtott merényletét – a kórházban megmérgezték. Bródy András, Demkó Mihály, Kricsfalussy-Hrabár Endre, dr. Fenczik István, Demjánovics Péter Pál magyar országgyűlési képviselőket, illetve felsőházi tagokat tarkón lövéssel végezték ki. Ortutay Jenő görög katolikus főesperes, a szintén volt magyar országgyűlési képviselő: Riskó Béla, Spák Iván és Zsegora Ödön, és még sokan mások oroszországi, szibériai kényszermunkatáborokban haltak meg. Az eddigi források szerint például csak a sztálini korszakban (1953-ig) több mint 12 ezer kárpátaljai ítélték el 25 évi szabadságvesztésre, akiknek a további sorsa napjainkban is ismeretlen.

Ha pedig az említett kárpátaljai nemzetiségekről a teljes képet bemutatni szándékozó kutatások is elkezdődnek, és napvilágra kerülnek a veszteséglisták, akkor az említett 200 ezer áldozatot is meghaladhatjuk.

Egybehangzó vélemény az is, hogy a nélkülözések, a megerőltető kényszermunka, az embertelen, az egészségügyi tisztaságot nélkülöző körülmények, a járványos betegségek, a fagy-, illetve éhhalál következtében az elhurcoltak 30–40%-a a GUPVI és a GULAG táboraiiban, szibériai száműzetésben vesztette életét. A fogságba kerüléstől a céltáborig való eljutásig is ezrek haltak meg útközben, de ezekről az embervesztésegekről nem vezettek nevesített jegyzékeket.

Végül szilárdan leszögezhetjük, hogy a szovjet sztálini vezetés a magyarság és németiség népiirtását előre megfontolt szándékkal hajtotta végre.

* * *

Dupka György, dr. történész (PhD.), író, szerkesztő, művelődéstörténész, a kárpátaljai magyarság és a Gulág kutatója. A hajdani Ugocsa vármegyei Tiszabökény községben, 1952-ben született. Iskoláit itt és Tiszapéterfalván végezte, majd az Ungvári Állami Egyetemen 1979-ben magyar szakos bölcsészdiplomát szerzett. Még ebben az évben újságíró lett az ungvári *Kárpáti Igaz Szó* lapnál., majd a Kárpáti Kiadó magyar osztályának szerkesztője (1986-1992). A Forrás Ifjúsági Stúdió tagja (1968-tól), majd a József Attila Alkotóközösség társelnöke Az Intermix Kiadó vezetője (1992-től), nevéhez fűződik a Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozat indítása és gondozása, amely ma már a 250. kötetnél

tart. 1998-tól a Kárpátaljai Vállalkozásfejlesztési Központ elnöke, 2006. és 2008. között az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kara képzésen vett részt, és kulturális mediátor oklevelet kapott. Ugyancsak 2008-tól a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet igazgatója. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemem 2014-ben történelemtudományból PhD fokozatot szerzett. – A kárpátaljai irodalmi élet egyik főszervezője, különböző szakmai és érdekvédelmi szervezet (KMKSZ, UMDSZ, MÉKK, KHÖT) alapítója, tagja, illetve tisztségviselője. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia elnökségi tagja, a Magyar Írószövetség tagja. Az *Együtt* című irodalmi, művészeti és kulturális folyóirat felelős kiadója. Elkötelezett GULAG-kutató. A már 1919-ben kisebbségbe kényszerített kárpátaljai magyarság múltjáról és jelenéről eddig 20 könyve, számos tanulmánya jelent meg. Egyik fő kezdeményezője volt a „malenykij robotra” elhurcolt magyar, sváb-német áldozatok és magyar elesett honvédek Szolyvai Emlékparkja, az ungvári Központi Magyar Katonai temető, a Vereckei-hágón emelt emlékmű és egy sor más magyar emlékhely létrehozásában. Fontosabb kitüntetései: Berzsenyi-díj (1993), Nagy Imre-emlékplakett (1995), a POFOSZ 1956-os Vaskeresztje (1996), Magyar Köztársaság emlékérmé (2006). Julianus-díj (2009). A szerző jelen tanulmányának szakirodalmában hivatkozott könyveit nem soroljuk fel, ezeken kívül legutóbbi fő művei: **„Népünk temetője: Szolyva”** Kárpát-medencei magyarság kegyhelye. A szolyvai gyűjtőtábor történetéből 1944-1945. Beregszász, 2009. Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, 53 old.. (KMMI – füzetek, VI. köt.); **Fogyó, gyarapodó nemzetiségek, érdekképviseletek Kárpátalján.** (Hatásvizsgálatok a regionális történelmi folyamatok és szociológiai-demográfiai adatok, nemzetiségi politika tükrében). Ungvár–Budapest, 2011. Intermix Kiadó. (Kárpátaljai Magyar Könyvek, 208. köt.); Intermix Kiadó,. (Kárpátaljai Magyar Könyvek, 215. köt.); **Magyar művészet Kárpátalján.** Kultúr- és művészettörténet vázlat. Ungvár–Budapest, 2012. Kárpátaljai Magyar Értelmiségiek Közössége–Intermix Kiadó. (Kárpátaljai Magyar Könyvek, 223. köt.); **Halottaink 1944–1959.** A kárpátaljai szovjet népirtás eddig ismert áldozatainak névsora. Ungvár–Budapest, 2014. Intermix Kiadó. (Kárpátaljai Magyar Könyvek, 237. köt.); **„Uram... segíts haza minket”.** Lägerírások: versek, fohászok, levelek, naplórészletek a sztálini lágerekből (1944-1959) a „malenykij robot” 70. évfordulójára. Ungvár–Budapest, 2014. Intermix Kiadó. (Kárpátaljai Magyar Könyvek, 236. köt.); **„NE ÍTÉLJETEK EL...!”** Zsidó népirtás, antiszemita üldözés Kárpátalján a náci és a kommunista eszmék nevében (1938–1991). Ungvár–Budapest, 2015. Intermix Kiadó, (Kárpátaljai Magyar Könyvek, 238. köt.) **Vádolnak a kárpátaljai túlélők és a meggyalázott holtak.** Összeáll., a kísérő tan. és jegyz. dr. Dupka György. Ungvár–Budapest, 2016. Intermix Kiadó. (Kárpátaljai Magyar Könyvek, 242. köt.)